

Journal of Islamic Propagation

Volume 3 ● No 8 ● Autumn & Winter 2023

The Role of Saying Prayer in Reducing Novel Social Harms

Mostafa Mahjoubzadeh*

Abstract

Social harms are one of the topics that have attracted the attention of social sciences experts and they have sought to know these harms and ways to fix or reduce them. In recent years, the above-mentioned harms have been more profound and expanded, and even taken new forms with the influence of technologies such as the Internet, social networks, and satellite channels. The present research specifically has dealt with the role of saying prayer in society in reducing these harms, through examining some of the most important new harms, such as the weakening and collapse of the family foundation, generation gap between children and parents, identity crisis among young people, the spread of religious doubts, the spread of unconventional relationships, sexual abnormalities. The findings of the study suggest that if the prayer is performed with all its tools and conditions in the society, it is possible to use the capacity of sin removal and purification of this great divine obligation to reduce these harms in the society.

Keywords

Method of reducing social harms, novel social harms, satellite channels, the internet and social networks, prayer and social harms.

---

* Graduated from Islamic Seminary of Qom.

نقش اقامه نماز در کاهش آسیب‌های اجتماعی نوپدید

مصطفی محبوب‌زاده*

چکیده

آسیب‌های اجتماعی، از مباحثی است که مورد توجه کارشناسان علوم اجتماعی قرار گرفته و آنان در صدد شناخت این آسیب‌ها و راه‌های رفع یا کاهش آنها بوده‌اند. در سال‌های اخیر، آسیب‌های مزبور با تأثیر پذیرفتن از فناوری‌هایی نظیر: اینترنت، شبکه‌های اجتماعی و شبکه‌های ماهواره‌ای، از گستردگی و عمق بیشتری برخوردار شده و حتی گاه شکل تازه‌ای به خود گرفته‌اند. پژوهش حاضر، با بررسی برخی از مهم‌ترین آسیب‌های نوپدید، مانند: تضعیف و فروپاشی بنیاد خانواده، گسست نسلی بین فرزندان و والدین، بحران هویت در بین جوانان، گسترش شبهات دینی، گسترش روابط نامتعارف، ناهنجاری‌های جنسی و...، به طور خاص به نقش اقامه نماز در جامعه در کاهش این آسیب‌ها پرداخته و به این نتیجه رسیده است که اگر اقامه نماز با تمام لوازم و شرایط آن در جامعه صورت پذیرد، می‌توان از ظرفیت گناه‌زدایی و پاک‌کنندگی این فریضه بزرگ الهی برای کاهش این آسیب‌ها در جامعه استفاده کرد.

کلیدواژه‌گان: روش کاهش آسیب‌های اجتماعی، آسیب‌های اجتماعی نوپدید، شبکه‌های ماهواره، اینترنت و فضای مجازی، نماز و آسیب‌های اجتماعی.

مقدمه

یکی از مفاهیم امروزی حوزه علوم اجتماعی، «آسیب‌شناسی اجتماعی» است. عبارت «آسیب‌شناسی»، نخست توسط زیست‌شناسان به معنای «علم تشخیص علت بیماری‌ها و شناخت دگرگونی‌های ساختاری و کارکردی به‌وجودآمده در وضعیت نابهنجار بدن» به کار رفت. هدف آسیب‌شناسی اجتماعی، مطالعه اختلالات اجتماعی و هنجاری نظیر: فقر، بیکاری، طلاق، اعتیاد، مهاجرت، خودکشی و تبهکاری است (ساجدی و کوشا، ۱۳۹۵، ص ۲۹).

در جامعه امروز، به دلیل تغییر بنیان‌های ارزشی و هنجاری، مهم‌ترین مسائلی که جامعه را تهدید کرده و به نوعی تعادل ساختاری اجتماع را بر هم می‌زند، در حوزه روابط انسانی است (شعاع کاظمی و مؤمنی جاوید، ۱۳۹۳، ص ۴۲)؛ روابطی که با توسعه فناوری و پیشرفت‌های الکترونیکی، شکل تازه‌ای از ارتباط را بنا نهاده و مرزهای سنتی را عملاً از بین برده است. این فرآورده‌های فرهنگی، در عین حال که ابزار مهمی برای انتقال فرهنگ می‌باشند، اما شاید بتوان گفت مواجهه نادرست و یا ناآگاهانه با آنها، منجر به برهم زدن تعادل اجتماعی و آسیب‌هایی گردیده که می‌توان از آنها با عنوان «آسیب‌های اجتماعی نوپدید» یاد کرد.

یکی از چالش‌های اساسی که گاه از زبان جوانان شنیده می‌شود، این است که با توجه به تغییرات ایجادشده در شیوه زندگی بشر و مشکلات متأثر از این تغییرات در جامعه، آیا هنوز هم دین کارآمدی لازم را در اصلاح مشکلات اجتماعی امروزی دارد؟ در این بین، نقش نماز به عنوان یکی از کلیدی‌ترین فرایض دینی، به چه میزان است؟

پیشینه بحث

در باره تأثیرات مثبت نماز در زندگی و بر موضوعات مختلف، همچون سلامت جسم و روان، مقالات و کتاب‌های مختلفی نوشته شده است؛ مانند: «بررسی تأثیر نماز بر بهداشت روانی اقشار جامعه (موسوی، ۱۳۹۷، ص ۲۸۴)، «رابطه پایبندی به نماز و سلامت روان در کارکنان شرکت ایران خودرو در غرب تهران» (علی اکبری معلم، ۱۳۹۳)، «مطالعه رابطه بین انجام فریضه نماز و سلامت عمومی در بین دانشجویان دانشگاه‌های شهر کرمان» (موسوی و موحدی‌نیا، ۱۳۹۰، ص ۱۰۵) و «مطالعه و بررسی تأثیرات نماز بر سلامت فردی مردم شهر تهران» (بایرام‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۱-۱۸)؛ اما در مورد تأثیر نماز بر آسیب‌های اجتماعی، به طور خاص و ویژه نیز

مطالعاتی صورت گرفته که اغلب به طور عمومی به موضوع نماز پرداخته‌اند و آسیب‌های مختلف اجتماعی را دربرگرفته‌اند. در ادامه، به برخی از این مطالعات اشاره می‌شود.

کازمی نسب و عارفی (۱۳۹۹، ص ۳۹-۴۷) در پژوهشی به بررسی آسیب‌هایی نظیر تضییع حقوق دیگران، بی‌برنامگی و اتلاف وقت، پیروی هوای نفس، تفرقه، عدم بهداشت فردی، ارتکاب گناهان فحشا و منکر پرداخته‌اند و سپس، نقش نماز را در پیشگیری از این آسیب‌ها در جامعه مورد توجه قرار داده‌اند و در پایان، به این نتیجه می‌رسند که نماز سدی محکم در مقابل آسیب‌های اجتماعی و عاملی مهم در جهت سیر دادن فرد به سوی تکامل و انسانیت است. نتایج این پژوهش همچنین، نشان می‌دهد که اکثر افرادی که در جامعه به آسیب‌های اجتماعی مبتلا هستند، رابطه خوبی با نماز و معنویت ندارند و به همین جهت، دچار بی‌برنامگی، بی‌نظمی و فاصله گرفتن از ارزش‌های اجتماعی می‌شوند؛ در حالی که نماز می‌تواند به عنوان نسخه‌ای شفابخش برای این آسیب‌ها باشد. نعمتی و محمدی (۱۳۹۵، ص ۱-۱۱) نیز در پژوهشی تحلیلی به نقش پیشگیرانه نماز از آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی در نوجوانان و جوانان پرداخته و پس از بررسی سیر گسترش فضای مجازی و تأثیرپذیری بیشتر جوانان و نوجوانان از این فضا، به این نتیجه می‌رسد که نماز با ارتقای معنویت و دینداری در جوانان و نوجوانان می‌تواند در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در این قشر اثرگذار باشد.

نوری و دیگران (۱۳۹۸، ص ۱۱۵)، در یک پژوهش توصیفی، رابطه بین التزام عملی به نماز و آسیب‌های اجتماعی فضای مجازی را در بین ۳۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه اسلامی واحد تهران غرب مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که خواندن نماز با حضور قلب و مراقبت، در کاهش آسیب‌های اجتماعی وارده از فضای مجازی مؤثر است و زندگی فرد را بهبود می‌بخشد.

و بالأخره به طور ویژه، در زمینه نقش آفرینی نماز بر کاهش آسیب‌های اجتماعی نیز مطالعاتی چند صورت گرفته که از جمله می‌توان به پژوهش بختیارپور و دیگران (۱۳۹۵، ص ۱) اشاره کرد که پس از بررسی ناهمی بودن نماز از فحشا و منکر، به طور خاص، اثر نماز جماعت را در کاهش آسیب‌های اجتماعی مورد توجه قرار می‌دهد و به این نتیجه می‌رسد که نماز جماعت با ایجاد و گسترش علقه اجتماعی و تعهد افراد نسبت به هنجارهای اجتماعی و نیز تقویت اصل نظارت همگانی، جلوی بروز آسیب‌های اجتماعی را می‌گیرد. محمدی و محمدی (۱۳۹۴،

ص ۱) نیز در پژوهشی با عنوان نقش نماز در کاهش آسیب‌های اجتماعی دوران دانشجویی که با استفاده از روش توصیفی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای انجام شده، به بررسی نقش نماز در رشد شخصیت معنوی دانشجویان پرداخته، از نظرات برخی اندیشمندان غربی مانند دورکیم و کانت نیز برای اثبات این موضوع استفاده کرده است.

اما در پژوهش حاضر، آسیب‌هایی مد نظر قرار گرفته که متأثر از ماهواره و اینترنت بوده و در سال‌های اخیر، شکل جدی‌تری به خود گرفته‌اند که از آنها با عنوان «آسیب‌های اجتماعی نوپدید» یاد شده است؛ آسیب‌هایی نظیر: تضعیف و فروپاشی بنیاد خانواده، گسست نسلی بین فرزندان و والدین، بحران هویت در بین جوانان، گسترش شبهات دینی و گسترش روابط نامتعارف و ناهنجاری‌های جنسی. همچنین، در مورد نماز نه فقط عادت به خواندن نماز، بلکه تأثیر «اقامه نماز» در جامعه مورد توجه است و سعی شده تا به این سؤالات پاسخ داده شود که:

۱. چه تفاوتی بین صرفاً خواندن نماز و اقامه نماز در جامعه وجود دارد؟
  ۲. آیا اقامه نماز در جامعه می‌تواند در کاهش آسیب‌های اجتماعی نوپدید (متأثر از رسانه‌های امروزی) تأثیرگذار باشد؟
- برای انجام این پژوهش، از مطالعه کتابخانه‌ای و شیوه توصیفی بهره گرفته شده است.

تعریف آسیب‌های اجتماعی نوپدید

با نگاهی به تاریخ جوامع بشری، انحرافات اجتماعی غالباً در شکل: قتل، دزدی و جرایم جنسی (زنا و لواط و...) مطرح بوده است؛ ولی با توجه به عصر ارتباطات و فناوری، مشکلات اجتماعی نیز شکل و فرم دیگری یافته است. آسیب‌های اجتماعی نوپدید، منظور آسیب‌های مرتبط با فناوری‌های جدید است؛ از قبیل: ماهواره و آسیب‌های ناشی از آن، اعتیاد به اینترنت، ازدواج اینترنتی، فرار از منزل، مشکلات تلفن همراه و... (شعاع کاظمی و مهرآور، ۱۳۹۳، ص ۴۲).

معرفی رسانه‌های فراگیر امروزی و آسیب‌های ناشی از آن

۱. ماهواره و آسیب‌های ناشی از آن بر خانواده و جوانان

بر اساس برخی آمارها، امروزه در کل جهان، ۳۰۰ ماهواره تلویزیونی فعال است که از این تعداد، ۱۱۶ ماهواره فضای ایران را پوشش می‌دهد. شبکه‌های فارسی‌زبان که فقط برای فارسی‌زبانان و به‌ویژه ایرانی‌ها برنامه تولید و پخش می‌کنند، به بیش از ۲۶۰ کانال رسیده است

و به طور کل، این ماهواره‌ها امکان دریافت هجده هزار شبکه را برای ایرانیان فراهم نموده‌اند که از این بین، حدود دوهزار شبکه با ماهواره معمولی و با کیفیت بالا قابل دریافت است. بررسی‌ها نشان می‌دهد از بین این شبکه‌ها، ۳۸۰ کانال به طور شبانه روز در حال پخش موسیقی، نماهنگ، رقص و آهنگ‌های دریافتی و کنسرت هستند. حدود ۱۲۰۰ شبکه، در خلال برنامه‌های خود کلیپ‌ها و شوهای موزیکال پخش می‌کنند و حدود ۸۰ شبکه، به نمایش مد و لباس اختصاص دارند (snn.ir/003Wao).

گسترش روزافزون ماهواره‌ها، گسترش بی‌بندوباری و به وجود آمدن فساد فراگیر در جامعه و به انحطاط کشیده شدن برخی جوانان و گسترش روزافزون مشروبات الکلی، ایجاد گروه‌های غربی (مانند: هوی متال‌ها، رپ‌ها و شیطان‌پرست‌ها)، تمایل به مدگرایی و... همه و همه نشان از هدفمند بودن این تهاجم از طرف دشمن دارد.

جامعه‌شناسان معتقدند که پایه‌های هر جامعه، ریشه در ارزش‌ها و نظام عقیدتی دارد. بنابراین، برای تضعیف هر جامعه کافی است تا فرهنگ آن را تضعیف کرد. با این کار، افراد جامعه از خود بیگانه شده، برخلاف آنچه حقیقت فرهنگی آنها را تشکیل می‌دهد، رفتار می‌کنند (شعاع کاظمی و مؤمنی جاوید، ۱۳۹۳، ص ۴۳).

در این میان، یکی از مهم‌ترین نهادهایی که در جامعه دارای کارکرد تربیتی بالایی است و نقش کلیدی در حفظ فرهنگ، سلامت و انسجام جامعه دارد، یعنی خانواده، مورد بیشترین هجمه قرار گرفته است.

همان گونه که در خلال مطالب فوق عنوان شد، علاوه بر خانواده‌ها، یکی از اقشاری که به طور خاص و ویژه مورد توجه و تمرکز شبکه‌های ماهواره‌ای بوده و تأثیرپذیری بالایی داشته‌اند، جوانان هستند (همان، ص ۴۹).

۲. رسانه‌ها و فضای مجازی

فضای مجازی، نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی هستند و با اینکه عمر خیلی زیادی ندارند، توانسته‌اند به خوبی در زندگی مردم جا باز کنند. امروزه روش‌های ارتباطی با دیگران، از طریق اینترنت افزایش یافته است (بردبار حقیقی و خازنده، ۱۳۹۶، ص ۲).

ارتباطات اینترنتی، از طریق شبکه‌های اجتماعی مجازی صورت می‌پذیرد که زنجیره‌ای از

ارتباطات را با حضور غیرفیزیکی افراد در یک محل مجازی شکل می‌دهد. شبکه‌های اجتماعی، به مثابه راه‌های مختلفی می‌مانند که مردم در زمان عبور از آن می‌توانند در مورد مسائل مختلف با هم صحبت کنند (رضوانی و پریش، ۱۴۰۰، ص ۱۲۷).

خانواده و فضای مجازی

خانواده ایرانی در سبب فرهنگی خود، با شبکه‌های ماهواره فضای مجازی و رسانه‌های مدرن مواجه است که هرکدام به نوبه خود، بخشی از فرآیند تأثیرگذاری بر خانواده را هدف گرفته‌اند و هرکدام به نوعی مروج سبک زندگی مدرن است و ترویج این شیوه از زندگی، لاجرم تمام مؤلفه‌های معرفتی تمدن غرب را شایع می‌سازد (شیوندی چلیچه ورمضی، ۱۳۹۹، ص ۳) و آسیب‌های فراوانی را برای خانواده به دنبال دارد.

در ادامه، به آسیب‌های مربوط به فضای مجازی در ارتباط با خانواده اشاره می‌شود:

۱. ارتباط با فرزندان

به دلیل ویژگی‌های خاص فضای مجازی و نو بودن این پدیده، بسیاری از والدین فرصت امکان و توان کافی برای شناخت دقیق این فضا و کاربردهای آن را به دست نیآورده‌اند. عدم آشنایی مناسب آنها با این فضا، باعث شده است که یک فضای محرمانه و خصوصی در داخل خانه و فرزندان ایجاد شود و آنها بدون دغدغه و بدون احساس وجود ناظر بیرونی، به وبگاه‌های مختلف در این فضا دسترسی داشته باشند و گاهی به دلیل ویژگی‌های سنتی و شخصیتی و کنجکاوی‌های خود، از فضاهای ناسالم موجود در اینترنت اثر پذیرند (مشاک، ۱۳۹۴، ص ۳). از طرفی، در اثر ورود این تکنولوژی‌ها به عرصه خانواده‌ها، روابط والدین و فرزندان به سردی گراییده و گاه ساعت‌های متمادی در کنار یکدیگر می‌نشینند؛ بدون اینکه حرفی برای گفتن داشته باشند (ر.ک: شیوندی چلیچه ورمضی، ۱۳۹۹، ص ۱۲).

۲. روابط همسران

در حوزه ارتباط همسران می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- برقراری ارتباط با زنان یا مردان غریبه و در نتیجه، کاهش اعتماد بین زوجین (مشاک، ۱۳۹۴،

ص ۶)؛

- و سوسه همسران ناراضی و ناخشنود و جست‌وجوی افراد دیگر برای برقراری ارتباط که زمینه‌ساز خیانت، ایجاد سوءظن و در نتیجه، گسستگی خانواده و طلاق خواهد بود (رونقی، ۱۳۹۶، ص ۴)؛

- انتشار مطالب فاسد با استفاده از ترفندهای تبلیغاتی، مانند: جوک‌های مستهجن به صورت هدفمند در فضای مجازی و در نتیجه، رواج فحشا و فساد در خانواده، سست شدن بنیان خانواده و به خطر افتادن سلامت و امنیت اخلاقی و روانی جامعه (منظری و کوشا، ۱۳۹۹، ص ۱۴).

تأثیرات فضای مجازی بر جوانان و نوجوانان

از آنجایی که جوانان و نوجوانان از مخاطبان اصلی اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی هستند، بیش از دیگران در معرض آسیب‌های ایجادشده از این فضا قرار می‌گیرند که در ادامه، به اختصار به برخی از این آسیب‌ها اشاره می‌گردد:

۱. اعتیاد به اینترنت

یکی از آسیب‌های اینترنت، اعتیاد به آن است. نتیجه تحقیقات انجام‌شده در کشور نشان می‌دهد که بیشترین استفاده‌کنندگان از اینترنت جوانان هستند (بردبار و خانزاده، ۱۳۹۶، ص ۳). اعتیاد به اینترنت می‌تواند مشکلات جدی تحصیلی و خانوادگی، ارتباطی، عاطفی، روانی، جسمی، اقتصادی و فرهنگی برای مخاطبان به وجود آورد (شیوندی چلیچه و فریدون رمضی، ۱۳۹۹، ص ۹).

۲. انزوای اجتماعی

طبق پژوهش‌های انجام‌شده، دنیای اجتماعی در آینده دنیای منزوی خواهد شد؛ چراکه اینترنت با رشدی که دارد و جذابیت‌های کاذبی که برای نوجوانان ایجاد می‌کند، آنان را به خود معتاد کرده و جانشین والدین می‌شود (جعفریان و دیگران، ۱۳۹۵، ص ۱۹).

۳. بی‌هویتی و بحران هویت

ابتدایی‌ترین تأثیر شبکه‌های اجتماعی اینترنتی بر کاربران، این است که هویت فعلی فرد را به چالش می‌کشند. ابتدا کاربر را از خود واقعی تهی می‌کنند و سپس، به او فرصت می‌دهند خود خیالی‌اش را بروز دهد؛ هویتی که گاه فراتر از هویت واقعی او در جهان فیزیکی است (معمار و دیگران، ۱۳۹۱، ص ۱۶۳). به طور کلی، با تأثیرپذیری جوانان از رسانه‌ها و شرایط خاص دنیای

کنونی، هویت، مبنا و معنای گذشته خود را از دست داده است و شدت و دامنه تغییرات هویتی در نسل‌های جدید به حدی است که در برخی موارد، چالش‌ها و بحران‌های هویتی را پدید آورده است و برخلاف گذشته، فرآیند انتقال هویت بیش از آنکه در زمینه ارزش‌ها، باورها و رفتارها از والدین متأثر باشد، از رسانه‌ها صنعت، فرهنگ، همسالان و جوانان دیگر که چه بسا از دیگر کشورها باشند، تأثیر می‌پذیرد (همان، ص ۱۶۹).

۴. مشکلات و انحرافات جنسی

در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی نیز با توجه به در دسترس بودن موارد ذکر شده، دستیابی جوانان به کلیپ‌ها و محتواهای نامناسب جنسی بیشتر شده و در نتیجه، به گسترده‌گی انحرافات جنسی و آثار سوء آن در جامعه افزوده می‌شود.

از دیگر آسیب‌ها می‌توان به: بحران هویت و تعارضات ارزشی فرهنگی، گسترش ارتباطات نامتعارف در بین جوانان، مصرف‌گرایی و مدگرایی و گسترش شبهات دینی و سیاسی اشاره کرد.

فهرست مهم‌ترین آسیب‌های ماهواره و اینترنت

بنا بر مطالب پیش گفته، اگر بخواهیم فهرستی اجمالی از مهم‌ترین آسیب‌های نوپدید و متأثر از ماهواره و فضای مجازی در جامعه (خانواده و جوانان) ارائه کنیم، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. تضعیف و فروپاشی بنیاد خانواده؛
۲. گسترش بی‌بندوباری و روابط نامتعارف در جامعه؛
۳. تضعیف نظام ارزشی و عقیدتی و در نتیجه، بی‌هویتی فرهنگی و ارزشی؛
۴. کم‌رنگ شدن ارتباطات خانوادگی و دوستانه؛
۵. کم‌رنگ شدن عواطف و احساسات در جامعه و تمایل پیدا کردن به شیوه رایج در جوامع غربی؛
۶. رواج فیلم‌ها و تصاویر مستهجن، به‌ویژه در بین جوانان و در نتیجه، گسترش انحرافات جنسی و گسترش فساد اخلاقی در جامعه؛
۷. گسترش شبهات دینی.

اقامه فرایض دینی و آسیب‌های اجتماعی نوپدید

بررسی آسیب‌های اجتماعی نشان می‌دهد که بیشتر این آسیب‌ها ریشه در گناه و ترویج منکر در جامعه دارد و اغلب آغاز هرکدام از این آسیب‌ها، با نادیده گرفتن حدی از حدود الهی آغاز می‌شود؛ به عنوان مثال، وقتی دلایل فروپاشی خانواده که شاید بزرگ‌ترین و ریشه‌ای‌ترین آسیب در هر بخش باشد، مورد بررسی قرار می‌گیرد، معمولاً کم‌رنگ شدن اعتقادات دینی، رنگ باختن اصول اخلاق اسلامی در خانواده و همچنین رواج یافتن روابط نامتعارف، سرآغاز مشکلات زوجین و حتی بین والدین و فرزندان و در نتیجه، طلاق و جدایی و دور شدن فرزندان از خانواده می‌گردد.

در ادامه، نقش نماز و اقامه عملی آن در کاهش آسیب‌های نوپدید، به عنوان نمونه، مورد بررسی قرار گرفته است؛ چراکه به گواهی قرآن و روایات، اولین و مهم‌ترین عملی که بیشترین تأثیر را در کم کردن گناه و بالا بردن معنویت در جامعه دارد، نماز است.

اهمیت و جایگاه نماز

نماز، عبادتی خاص در اسلام است که همراه با ارکان، اجزا و شرایطی، آدمی را با معبود خود پیوند می‌دهد. نماز در اسلام، جایگاه ویژه‌ای دارد و با اوصافی کم‌نظیر از آن یاد شده است؛ مانند: سیمای دین (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۳، ص ۲۷۰)^۱، قلعه و دژ محکم در مقابل شیطان (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۱۲۹)^۲، ترازو و میزان حق (پابنده، ۱۳۶۳ش، ص ۵۵۰)^۳، محبوب‌ترین اعمال بندگان نزد خداوند و آخرین وصیت انبیا (مغربی، ۱۳۸۵ق، ج ۱، ص ۱۳۶)^۴، برترین عمل و ستون دین (طوسی، ۱۴۱۴ق، ص ۵۲۲)^۵.

امام محمدباقر علیه السلام در اهمیت نماز می‌فرماید: «نماز، ستون دین است. مثل آن، مثل تیرک خیمه است. اگر تیرک محکم باشد، میخ‌ها و طناب‌ها محکم می‌مانند و اگر تیرک کج شود و

۱. «لِكُلِّ شَيْءٍ وَجْهٌ وَ وَجْهٌ دِينِكُمُ الصَّلَاةُ.»

۲. «الصَّلَاةُ حِصْنٌ مِنْ سَطَوَاتِ الشَّيْطَانِ.»

۳. «الصَّلَاةُ مِيزَانٌ قَمَرٌ وَفِي اسْتَوْفَى.»

۴. «أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الصَّلَاةُ وَ هِيَ آخِرُ وَصَايَا الْأَنْبِيَاءِ.»

۵. «أَوْصِيَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَ حِفْظِهَا فَإِنَّهَا خَيْرُ الْعَمَلِ وَ هِيَ عَمُودُ دِينِكُمْ.»

بشکنند، نه میخی استوار می ماند و نه طنابی» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۹، ص ۲۱۸).^۱
 این روایات، نشان از ویژه بودن نماز و برتری آن نسبت به سایر اعمالی چون: روزه، زکات، حج و جهاد دارد. در واقع، نشان می دهد که برپایی نماز است که وجود سایر اعمال را نیز تضمین می کند و ارزش و بها می دهد.

برخی آثار نماز

از دلایل اهمیت نماز، آثار شگفتی است که در زندگی فردی و اجتماعی انسانها بر جای می گذارد؛ آثاری مانند: دور کردن انسان از کبر و خودپسندی^۲، برپاداشتن یاد خدا^۳ (فیض کاشانی، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۲۵۰)، خاموش کردن آتش اعمال ناپسند^۴ (ابن بابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۲۰۸)، برطرف کننده غم و غصه ها^۵ (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۸۸، ص ۳۴۱) و بازدارنده از گناهان؛ چنان که قرآن کریم می فرماید: «نماز را برپا دار که نماز [انسان را] از زشتی ها و گناه باز می دارد»^۶ (عنکبوت، آیه ۴۵).

نماز همچنین، عاملی مهم در جهت احیای قلب انسان است و همان طور که برای زنده ماندن انسان، ضربان و حرکات قلب لازم است، بدون نماز نیز تمام معنویات انسان تعطیل می شود. اساساً دوری از یاد خدا، یکی از عوامل مهمی است که باعث قساوت قلب می شود (عزیزی، ۱۳۸۹، ص ۲۲).

البته باید توجه کرد که منظور تمام نمازهایی است که در موقعیت های مختلف توصیه شده اند

۱. «الصَّلَاةُ عَمُودُ الدِّينِ، مَثَلُهَا كَمَثَلِ عَمُودِ السُّطَّاطِ؛ إِذَا تَبَيَّتِ الْعَمُودُ بَيْتَهُ الْأَوْتَاةُ وَالْأَطْنَابُ، وَإِذَا مَالَ الْعَمُودُ وَانْكَسَرَ لَمْ يَبْقَ وَتَبَدَّدَ وَلَا طُبُّهُ.»

۲. «فَرَضَ اللَّهُ... الصَّلَاةَ تَنْزِيهًا عَنِ الْكِبَرِ.» (نهج البلاغه، حکمت ۲۵۲)

۳. «إِنَّمَا فَرَضْتُ الصَّلَاةَ... لِإِقَامَةِ ذِكْرِ اللَّهِ.»

۴. «مَا مِنْ صَلَاةٍ يَخْضُرُ وَفِيهَا إِلَّا نَادَى مَلَكٌ بَيْنَ يَدَيْ النَّاسِ أَيُّهَا النَّاسُ قُومُوا إِلَيَّ نِيْرَانِكُمْ إِلَيَّ أَوْقَدْتُمُوهَا عَلَيَّ ظَهَرِكُمْ فَأَطْفِئُوهَا بِصَلَاتِكُمْ.»

۵. «مَا يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ إِذَا دَخَلَ عَلَيْهِ غَمٌّ مِنْ غَمِّ الدُّنْيَا أَنْ يَتَوَضَّأَ ثُمَّ يَدْخُلَ مَسْجِدَهُ فَيَرْكَعُ رُكْعَتَيْنِ فَيَدْعُو اللَّهَ فِيهَا أَمَا سَمِعْتُمْ اللَّهَ يَقُولُ: وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ.»

۶. «أَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرِ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ.»

(ساجدی و کوشا، ۱۳۹۶، ص ۴۴)؛ مانند: نماز آیات که در هنگام بلایای طبیعی خوانده می‌شود، نمازی که در آغاز زندگی زناشویی توصیه شده (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۳، ص ۴۸۱)^۱ و نمازهایی برای احوال اجتماعی، هنگام ادای دین، هنگام رفع خصومت، هنگام ترس از ظالم و برای شرایط روحی و روانی و جسمی خاص که جهت برطرف شدن مشکل و به دست آمدن سلامت توصیه شده است (ساجدی و کوشا، ۱۳۹۶، ص ۴۷).

تأثیر اقامه نماز بر دوری از گناهان

یکی از کارکردهای مهم نماز که در قرآن به آن اشاره شده، دور کردن انسان از فحشا و منکر است:

«أَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ» (عنکبوت، آیه ۴۵).

البته در این آیه شریفه تصریح شده است که این کارکرد، معطوف به اقامه نماز و نه فقط صرف خواندن آن است؛ یعنی سخن از «برپاداشتن» است و ترتب تمام آثار نماز را موقوف بر چنین حالتی می‌دانند؛ نه بر صرف «خواندن نماز».

دستور به اقامه، از اختصاص‌های نماز است و در سایر عبادات، چنین تعبیری وارد نشده است؛ مثلاً اقامه حج، روزه و زکات نداریم و فقط در مورد نماز است که امر به «اقامه» می‌شود و به صرف خواندن آن، اکتفا نمی‌گردد (رزاقی، ۱۳۹۷، ص ۶۸).

در کتاب التحقیق فی کلمات القرآن الکریم آمده است:

«از آنجایی که در زکات، هدف با مجرد بخشیدن حاصل می‌شود، از آن به ایتاء یاد کرد؛ اما در نماز چون نظر به برپاداشتن به همراه خلوص نیت، فروتنی و کرنش و حفظ جمیع شرایط بود، با کلمه اقامه، از آن یاد می‌کند» (مصطفوی، ۱۴۳۰، ج ۴، ص ۳۳۷).

مفهوم لغوی و اصطلاحی اقامه

طریحی (۹۷۹-۱۰۸۵ق) می‌گوید: اقامه، به معنای ادامه دادن در نماز و استمرار بر آن است (بی‌تا،

۱. «الكافي عن أبي بصير: قال لي أبو عبد الله عليه السلام: إذا تزوج أحدكم كيف يصنع؟ قلت: لا أدري. قال: إذا هم بذلك فليصل ركعتين، ويحمد الله، ثم يقول: اللهم إني أريد أن أتزوج فقدر لي من النساء أعفهن فرجا، وأحفظهن لي في نفسيها و في مالي، وأوسعهن رزقا، وأعظمهن بركة، و قدر لي ولدا طيبا تجعله خلفا صالحا في حياتي وبعده مماتي.»

ج ۳، ص ۵۶۴).

کتاب قاموس قرآن، از زبان مفسران به معانی مختلفی همچون: بر پا کردن، ضد نشانیدن، ادامه دادن، با حدود و فرایض آن انجام دادن، به شکل کامل و احسن به جای آوردن، ایفا کردن حق آن و از روی خلوص به جا آوردن اشاره می کند و آنگاه می گوید:

((به نظر نگارنده، همه این معانی در اقامه منظور است؛ زیرا اقامه نماز که بدان مأموریم، آن است که نماز را کامل و پیوسته به جا آوریم)) (قرشی، ۱۴۱۲ق، ج ۶، ص ۴۸).

شرایط تحقق اقامه نماز

۱. یکی از معانی اقامه، برپاداشتن است؛ به این معنا که نماز و محتوای اذکار نماز، با تمامیت وجودش در زندگی ما، جریان داشته باشد. نمی شود روزی ده مرتبه از خداوند طلب قدم برداشتن در صراط مستقیم کرد، اما حریصانه در راه کج قدم برداشت که در این صورت، دیگر نماز را اقامه نکرده ایم؛ بلکه آن را اضاعه نمودیم؛ چنان که قرآن کریم در این باره می فرماید:

«فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ» (مریم، آیه ۵۹).

پس، اقامه نماز وقتی محقق می شود که تمام امور زندگی نمازگزار، بوی نماز داشته باشد (ر.ک: رزاقی، ۱۳۹۷، ص ۷۱).

۲. اقامه نماز، یعنی توسعه دادن نمازخوانی و ترویج و برپایی نماز در جامعه با رفتار گفتار و اقدامات دیگر مادی و معنوی. این نکته، همان است که در پیام مقام معظم رهبری علیه السلام به آن توجه شده است:

((قرآن کریم در توصیف قدرتمندان مؤمن و در صدر وظایف آنان، اقامه نماز را نام برده است؛ «الذین إن مکنهم فی الأرض أقاموا الصلاة») (حج، آیه ۴۰). این وظیفه در عمل شخصی، کیفیت بخشیدن به نماز و در تلاش اجتماعی، ترویج نماز و همگانی کردن آن است)) (خامنه‌ای، پیام، ۱۳۹۲/۰۶/۱۳).

ایشان همچنین در پیامی که به اولین اجلاس نماز (۱۳۷۰) داده است، می فرماید:

((اقامه نماز، فقط این نیست که صالحان، خود نماز بگذارند. این، چیزی نیست که بر تشکیل حکومت الهی متوقف باشد؛ بلکه باید این ستون دین در جامعه به پا داشته شود و همه کس با رازها و اشاره‌های آن آشنا و از برکات آن برخوردار گردند. درخشش معنویت و صفای ذکر الهی،

همه آفاق جامعه را روشن و مصفا کند و تن‌ها و جان‌ها با هم به نماز بشتابند و در پناه آن، طمأنینه و استحکام یابند. نماز، رکن اصلی دین است و باید اصلی‌ترین جایگاه را در زندگی مردم داشته باشد» (همان، ۱۳۷۰/۰۷/۱۶).

اقامه نماز در سیره نبوی

یکی از شیوه‌های انبیا و از جمله پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای فرهنگ‌سازی و ترویج تکالیف دینی، بهره‌گیری از روش چهره‌به‌چهره با توجه به ویژگی‌های فردی، تفاوت‌های رفتاری، تفاوت در سطح فکر و فرهنگ افراد بوده است. آن حضرت می‌کوشید تا از طریق ارائه الگوی رفتاری و مشاهده مستقیم، آموزه‌های دینی و از جمله نماز را به مخاطبان خود بیاموزد. نقل شده است که آن حضرت مکرر می‌فرمود:

«صَلُّوا کَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي (مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۸۲، ص ۲۷۹)؛ همان‌گونه که من نماز می‌خوانم، نماز بخوانید.»

آن حضرت از هر موقعیتی برای اقامه این فریضه بزرگ الهی استفاده می‌کرد و در نتیجه، به مردم می‌آموخت که هم در ایام و موقعیت‌های شادی و عید، و هم در سختی‌ها و مشکلات می‌توان با پناه بردن به نماز، با خدا ارتباط برقرار کرد و پیوند قلبی را با خداوند محکم‌تر کرد (رحمت‌آبادی، ۱۳۹۳، ص ۲۸).

در بسیاری از منابع ذکر شده است که حضرت هر جا که وقت نماز می‌رسید، نماز می‌گزارد. در این زمینه، امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «رسول خدا چون غروب فرا می‌رسید، هیچ‌کاری را بر نماز مغرب مقدم نمی‌داشت و در اول وقت نمازش را می‌خواند» (حرّ عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۴، ص ۱۸۹)؛ حتی اگر وسط بیابانی سوزان وقت نماز داخل می‌شد، پیامبر از اقامه نماز اول وقت غفلت نمی‌کرد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله از دو بُعد فردی و حکومتی به مسئله می‌نگریست. در بُعد فردی، پیامبر در زمینه فرهنگ‌سازی و نهادینه‌سازی آرمان‌ها و ارزش‌های قرآنی ناظر بر جامعه، اهتمام جدی داشت و می‌کوشید حبّ خدا و عبادت را به جای حبّ دنیا در دل‌ها بنشانند و با روحیه کسالت و کم‌حوصلگی در نماز مبارزه کند.

در بُعد حکومتی نیز در تعیین مبلّغان و کسانی که برای آموزش دین و از جمله نماز فرستاده

می‌شدند، توجه خاصی داشت و تلاش می‌کرد بهترین اصحاب را برای این کار انتخاب نماید؛ به عنوان مثال، وقتی در پیمان عقبه گروهی از انصار از پیامبر خواستند کسی را که قرآن به ایشان بیاموزد و نماز با ایشان بگزارد، برایشان بفرستد، پیامبر صلی الله علیه و آله مصعب بن عمیر بن هاشم را که جوانمرد قریش بود، نزد آنان فرستاد (مقدسی، بی تا، ص ۶۶۵، به نقل از: رحمت آبادی، ۱۳۹۳، ص ۳۶).

نقش آفرینی اقامه نماز در کاهش آسیب‌ها

از مطالبی که در باره اقامه نماز گفته شد، چند نکته قابل برداشت است:

۱. همان‌طور که اشاره شد، اقامه نماز، با خواندن به‌تنهایی متفاوت است. در بُعد شخصی باید بیاموزیم که نماز را با تمام لوازم و شرایط آن و با درون‌مایه اخلاص و عبودیت به جا بیاوریم و نماز در تمام زندگی مان جاری باشد و در بُعد اجتماعی نیز همان‌طور که مقام معظم رهبری فرمود^۱ و با بهره‌گیری از سیره و سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله تلاش کنیم در جهت اقامه نماز در جامعه قدم برداریم و در این زمینه، بی تفاوت نباشیم.

۲. نکته بعدی، برنامه‌ریزی برای تربیت مربیان و مبلغان باتجربه و دلسوز و در عین حال، مقبول برای نسل جوان است تا با حضور مؤثر در مکان‌هایی چون مدارس و دانشگاه‌ها و ایجاد ارتباط نزدیک با نوجوانان، ضمن شناسایی مشکلات جوانان، ظرفیت‌های دین و به‌طور ویژه، برپایی نماز را به عنوان اکسیری رهایی‌بخش از مشکلات و آسیب‌های امروز به آنها معرفی کنند و کمک نمایند تا نماز در بین این اقشار رواج بیشتری یابد (رحمانی، ۱۳۸۸، ص ۱۷۶).

۳. راهکار دیگر، نشان دادن اولویت و اهمیت نماز در تمام مراسم ملی، مذهبی و رسمی و حتی در تمام مناسبات سیاسی و رویدادهای اجتماعی است؛ یعنی نه به حرف و شعار، بلکه عملاً باید این مسئله نشان داده شود. متأسفانه، امروز در برنامه‌ریزی برای جلسات، کلاس‌ها و حتی مراسم مذهبی، گاه به این مسئله بی‌توجهی شده و عملاً به کم‌رنگ شدن این فریضه بزرگ الهی در جامعه منجر می‌شود و یا حداقل نشان می‌دهد که خواندن نماز در اول وقت، از اهمیت چندانی برخوردار نیست. این در حالی است که از ابن‌عباس نقل شده که گاهی در وسط جنگ، امیرمؤمنان، علی علیه السلام به آسمان نگاه می‌کرد تا نماز اول وقت از دستش نرود (قرائتی، ۱۳۷۸،

۱. پیام معظم‌له در اولین اجلاس سراسری نماز، ۱۳۷۰/۷/۱۶.

ص ۲۵). امام خمینی علیه السلام در روز فرار شاه در پاریس، جلسه‌ای بسیار مهم با تمام خبرنگاران دنیا داشت که سخنانش را هم‌زمان به سراسر دنیا مخابره می‌کردند. ایشان در این جلسه چند جمله‌ای سخن گفت و همین که وقت نماز فرا رسید، بدون هیچ توضیحی، جلسه را ترک نمود و حاضران را در بهت و حیرت گذاشت که چه مسئله مهمی پیش آمده است (همو، ۱۳۹۶، ص ۱۳).

۴. نقش آفرینی جدی و برنامه‌ریزی شده از سوی مساجد، در بُعد اجتماعی اقامه نماز، بسیار مهم است؛ چنان‌که معمار کبیر انقلاب، امام خمینی علیه السلام می‌فرماید:

«مساجد باید مجتمع بشود از جوان‌ها. اگر ما بفهمیم که این اجتماعات چه فوایدی دارد و اگر بفهمیم که اجتماعاتی که اسلام برای ما دستور داده و فراهم کرده است، چه مسائل سیاسی را حل می‌کند، چه گرفتاری‌ها را حل می‌کند، این طور بی‌حال نبودیم که مساجدمان مرکز بشود برای چند پیرزن و پیرمرد» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۳، ص ۳۲۵).

به طور قطع، پرداختن به سایر کارکردها، نقش نماز را در اشاعه نماز نیز پُررنگ‌تر خواهد کرد.

۵. به صحنه کشاندن نماز، یک ارزش است. نباید در هتل‌ها، شرکت‌ها، پارک‌ها، فرودگاه‌ها، خیابان‌ها و رستوران‌ها، نمازخانه در گوشه باشد؛ بلکه باید در بهترین مکان و در جلوی چشم دیگران نماز اقامه شود؛ زیرا هرچه جلوه دین کم شود، به جلوه فساد اضافه خواهد شد (قرآتی، ۱۳۷۸، ص ۲۶).

۶. آخرین و شاید مهم‌ترین فضای تأثیرگذار، همان فضایی است که بسیاری از آسیب‌های اجتماعی و به‌خصوص آسیب‌های مورد بحث (آسیب‌های نوپدید)، از آن نشئت گرفته است؛ یعنی فضای رسانه‌ای شامل: سایت‌ها، پیام‌رسان‌ها و شبکه‌های اجتماعی. امروز متأسفانه، اشاعه فحشا و منکر، از دست برتر در این فضاها برخوردار است؛ چنان‌که رهبر انقلاب فرموده: «دشمنان از فضای مجازی حداکثر استفاده را می‌کنند. متأسفانه، در فضای مجازی کشور ما، آن رعایت‌های لازم با وجود آن‌همه تأکیدی که داشته‌ام، صورت نمی‌گیرد و در یک جهاتی، واقعاً «ول» است. باید کسانی که مسئول هستند، حواسشان باشد» (بیانات معظم‌له، ۱۴۰۰/۱/۱).

البته این فضا را در عین حالی که یک تهدید است، می‌توان با برنامه‌ریزی صحیح به یک فرصت بدل کرد؛ چنان‌که معظم‌له در جایی دیگر می‌فرماید:

«باید با استفاده از توانایی‌ها و استعدادهای جوان کشور و با سیاست‌گذاری صحیح و

اقدامات سنجیده و هماهنگ و بدون از دست دادن زمان، به سمت خروج از حالت انفعال در عرصه فضای مجازی و حضور فعال و تأثیرگذار و تولید محتوای اسلامی متقن و جذاب حرکت کنیم» (بیانات معظم‌له در دیدار رئیس و اعضای شورای عالی فضای مجازی، ۱۶/۶/۱۳۹۴).

به عنوان مثال، مدارس می‌توانند برای رونق‌بخشی به نماز، از فضای مجازی، به‌ویژه برای نوجوانان استفاده کنند؛ از طریق تولید محتوای جذاب در حوزه دغدغه‌های نوجوانان در رابطه با نماز و انتشار در سایت‌ها و پیام‌رسان‌های پرمخاطب (خخوانه، ۱۴۰۰، ص ۱۶)، راه‌اندازی مسابقات به همراه تبلیغات جذاب و جوایز مورد علاقه (همان، ص ۱۷)، تولید ویدئوهای تأثیرگذار و خلاقانه، نقاشی‌ها و کاریکاتورها و فیلم‌های کوتاه (همان)، ایجاد هشتگ، راه‌اندازی پویش و... (همان، ص ۱۸-۲۶).

لزوم محافظت از فضای رسانه

در شرایطی که فضای مسموم رسانه و ماهواره و شبکه‌های اجتماعی به‌سهولت در اختیار خانواده‌ها و به‌ویژه جوان و نوجوان ما قرار دارد، آن‌هم با رنگ و لعابی چشم‌نواز و بسیار موافق با ذائقه آنها، چگونه می‌توان انتظار داشت که این نسل با فریضه‌ای مانند نماز مأنوس گردد و روح آن عمل‌عبادی، چنان در زندگی‌اش جریان یابد که او را از این فضای به‌ظاهر جذاب و لذت‌بخش دور کند تا به آسیب‌های آن گرفتار نشود.

در گام اول، یکی از مهم‌ترین نکات، صیانت از فضای مجازی است؛ کاری که تمام کشورها به تناسب خط‌قرمزهای‌شان انجام می‌دهند. رهبری بارها در این زمینه تذکر داده‌اند؛ از جمله می‌فرماید:

«قوی‌ترین کشورها، در این زمینه‌ها در [فضای مجازی] خط قرمز دارند؛ راه نمی‌دهند؛ خیلی از بخش‌های فضای مجازی اعزام‌شده از سوی آمریکا و دستگاه‌های پشت سر و پشت صحنه این قضیه را راه نمی‌دهند؛ کنترل می‌کنند. ما هم باید کنترل کنیم؛ این کنترل کردن، معنایش این نیست که ما ملت را از فضای مجازی محروم کنیم» (بیانات معظم‌له، ۱۳۹۶/۳/۲۲).

همچنین، از چند سال پیش، هشدارهایی در زمینه آموزش فراگیر به جوانان و خانواده‌ها برای شناخت مخاطرات این فضا و شیوه صحیح مواجهه با آن داده شد که امروز با گسترش رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی، این نیاز باید جدی‌تر گرفته شود؛ به عنوان مثال، مؤلف کتاب آسیب‌های

اجتماعی اشاره می‌کند:

«والدین و مسئولین برای استفاده بهینه نوجوانان از اینترنت، ضمن کنترل منطقی آنها، باید با افزایش آگاهی و دانش خود نسبت به فناوری اطلاعاتی، تلاش نمایند تا حالتی منفعلانه در قبال این نسل نداشته باشند و ضروری است پیش از شیوع خطرات اینترنتی در بین نوجوانان جامعه ما، تدابیر امنیتی مناسبی اندیشیده شود و مفاهیم مبتنی بر فناوری ارتباطی روز و خطرات احتمالی و نحوه استفاده صحیح از آن، توسط رسانه‌های جمعی برای نوجوانان کشور به عنوان یک نیاز ضروری و فوری قلمداد شده، آموزش داده شود» (شعاع کاظمی و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۸۰).

نتیجه

امروزه آسیب‌های اجتماعی شکل تازه‌ای به خود گرفته و بررسی این آسیب‌ها نشان می‌دهد که تمام مسائل امروز، اعم از بی‌بندوباری‌ها، گسست‌های روابط خانوادگی، بحران هویت و انحرافات جنسی، ریشه در گناه و دور شدن جامعه از دستورات دینی دارد و قطعاً راه برون‌رفت از این مشکلات، بازگشت به سبک زندگی دینی است؛ با این تفاوت که فقط خواندن نماز و عمل به این فریضه، در عین حال که بسیار مهم است، اما کافی نیست؛ بلکه باید به دنبال اقامه نماز در جامعه بود؛ یعنی باید نمازخوانی و ترویج و برپایی نماز در جامعه، با رفتار، گفتار و اقدامات دیگر مادی و معنوی توسعه یابد و در تمام ابعاد جامعه دینی، از فرهنگ گرفته تا اقتصاد و سیاست، بروز و ظهور داشته باشد. در این صورت است که می‌توان از ظرفیت گناه‌زدایی نماز برای کاهش آسیب‌های اجتماعی نوپدید در جامعه بهره‌گیری و استفاده کرد.

پیشنهاد می‌شود:

۱. پژوهش‌های میدانی بیشتری در باره مجموعه‌های موفق در امر اقامه، گسترش و ترویج نماز در جامعه صورت پذیرد و نتایج این پژوهش‌ها در اختیار سایر دغدغه‌مندان امور فرهنگی قرار گیرند.
۲. مطالعات میدانی در حوزه آثار مثبت اجتماعی هیئت و مساجد فعال و موفق در محله صورت پذیرد و نقش این نهادهای فرهنگی در کاهش آسیب‌های اجتماعی مورد بررسی قرار گیرد.
۳. تأثیر دینداری و تظاهر به انجام فرایض دینی، به‌ویژه نماز در افراد مشهور، سلبریتی‌ها،

شخصیت‌های علمی و کشوری بر جوانان و نوجوانان مورد بررسی قرار گیرد و راهکارهایی برای استفاده از این ظرفیت در صورت شناسایی افراد متعهد در بین این قشر کشف و ارائه شود.

۴. در آیین‌نامه‌ای که به تاریخ ۱۳۷۶/۱/۳۰ برای ترویج و توسعه فرهنگ نماز صادر شده، بندهای بسیار مهم و تأثیرگذاری جهت اقامه نماز در جامعه وجود دارد که پیشنهاد می‌شود میزان رعایت این بندها در اماکنی نظیر: ادارات، نهادها، مکان‌های تفریحی و یا آموزشی مورد بررسی میدانی قرار گیرد.

منابع

الف. کتاب و مقاله

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، ۱۴۱۳ق، من لایحضره الفقیه، چاپ دوم، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه.
۲. بایرام نژاد، حوریه و دیگران، ۱۳۹۲، «مطالعه و بررسی تأثیرات نماز بر سلامت عمومی مردم شهر تهران»، مجله پژوهش‌های علوم انسانی، سال پنجم، شماره ۲۵.
۳. بختیارپور، قباد و دیگران، ۱۳۹۵، نقش نماز در کاهش آسیب‌های اجتماعی، همایش پایش جرایم و آسیب‌های اجتماعی و راهکارهای پیشگیرانه.
۴. بردبار حقیقی، ساناز؛ خانزاده، عباسعلی حسین، ۱۳۹۶، آسیب‌های اجتماعی شبکه‌های مجازی ماهواره، اولین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی.
۵. پاینده، ابوالقاسم، ۱۳۶۳ش، نهج الفصاحه (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول ﷺ)، چاپ چهارم، تهران، دنیای دانش.
۶. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، ۱۴۱۰، غرر الحکم و درر الکلم، محقق/ مصحح: سید مهدی رجائی، چاپ دوم، قم، دار الکتب الإسلامی.
۷. جعفریان یسار، حمید؛ خدایاری، ناهید؛ حسن زاده، لیلا، ۱۳۹۵، «آسیب‌شناسی فضای مجازی و خانواده»، نشریه مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی (مرکز توسعه آموزش‌های نوین ایران)، دوره دوم، شماره ۴: ۱۵-۲۴.
۸. ختوانه، زهرا، ۱۴۰۰، رونق بخشی به نماز در مدارس با استفاده از فضای مجازی، پنجمین کنفرانس بین‌المللی علوم، حقوق، اقتصاد و مدیریت.
۹. خمینی، روح‌الله، ۱۳۸۹، صحیفه امام، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمته.
۱۰. رحمانی، محمدجواد، ۱۳۸۸، «بررسی عوامل مؤثر در گرایش و عدم گرایش دانشجویان در اقامه نماز جماعت (بررسی موردی: دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت)»، مجله معرفت، دانشگاه اسلامی، شماره ۴۳، سال سیزدهم، شماره ۳.
۱۱. رحمت‌آبادی، اعظم، ۱۳۹۳، «فرهنگ‌سازی اقامه نماز در سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله»، مجله معرفت، شماره ۱۹۶: ۲۳-۳۷.

۱۲. رزاقی، صادق، ۱۳۹۷، نقش نماز در کاهش تخلفات اقتصادی در آینه قرآن، عترت و تجربه، چاپ دوم، تهران، مؤسسه فرهنگی - انتشاراتی ستاد اقامه نماز.
۱۳. رضوانی، امین؛ پریش، فریدون، ۱۴۰۰، «مروری بر آسیب‌های فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بر روابط خانواده‌ها در پژوهش‌های خارج از کشور»، دو فصلنامه علمی - تخصصی مطالعات هنر و رسانه، سال سوم، ش ۵: ۱۲۳-۱۵۴.
۱۴. رونقی، مرضیه، ۱۳۹۶، آسیب‌شناسی فضای مجازی، کنفرانس پژوهش‌های نوین ایران و جهان در روان‌شناسی و علوم تربیتی حقوق و علوم اجتماعی.
۱۵. ساجدی، ابوالفضل؛ کوشا، غلام حیدر، ۱۳۹۶، نماز و آسیب‌های اجتماعی، چاپ دوم، تهران، مؤسسه فرهنگی - انتشاراتی ستاد اقامه نماز.
۱۶. شعاع کاظمی، مهرانگیز؛ مؤمنی جاوید، مهرآور، ۱۳۹۳، آسیب‌های اجتماعی [نوپدید] با تأکید بر تئوری‌های زیربنایی و راهکارهای مقابله‌ای، چاپ چهارم، تهران، انتشارات آوای نور.
۱۷. شیخ حرّ عاملی، محمدبن حسن، ۱۴۰۹ق، وسائل الشیعة، قم، مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام.
۱۸. شیوندی چلیچه، کامران؛ رمضی، فریدون، ۱۳۹۹، آسیب‌شناسی فضای مجازی و خانواده؛ تهدیدها و چالش‌ها، هشتمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان‌شناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی.
۱۹. الطریحی، الشیخ فخرالدین، بی‌تا، مجمع البحرين، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۲۰. طوسی، محمدبن‌الحسن، ۱۴۱۴ق، الامالی، چاپ اول، قم، دار الثقافة.
۲۱. عزیزی، عباس، ۱۳۸۹، تأثیر نماز در کار، چاپ دوم، قم، انتشارات صلاة.
۲۲. فیض کاشانی، محمدبن‌شاه مرتضی، ۱۴۱۷ق، المحجة البيضاء، چاپ چهارم، قم، مؤسسه النشر الاسلامی جماعة المدرسین.
۲۳. قرائتی، محسن، ۱۳۷۸، یکصد و چهارده نکته درباره نماز، چاپ نوزدهم، تهران، ستاد اقامه نماز.
۲۴. _____، ۱۳۹۶، شیوه‌های دعوت به نماز، چاپ بیست‌وسوم، تهران، مؤسسه فرهنگی انتشاراتی ستاد اقامه نماز.
۲۵. قرشی بنایی، علی‌اکبر، ۱۴۱۲ق، قاموس قرآن، چاپ ششم، تهران، دار الکتب الاسلامیة.

۲۶. کاظمی نسب، رحمان؛ عارفی، محمدیوسف، ۱۳۹۹، «نقش نماز در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی»، مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، سال دوم، شماره ۱۲.
۲۷. کلینی، محمدبن یعقوب، ۱۴۰۷، اصول کافی، چاپ چهارم، تهران، دار الکتب الإسلامية.
۲۸. مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۳ق، بحار الأنوار، چاپ دوم، بیروت، دار إحياء التراث العربی.
۲۹. مصطفوی، حسن، ۱۴۳۰ق، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، چاپ سوم، بیروت، دار الکتب العلمیة.
۳۰. معمار، ثریا؛ عدلی پور، صمد؛ خاکسار، فائزه، ۱۳۹۱، «شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت (با تأکید بر بحران هویتی ایران)»، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره اول، شماره ۴: ۱۵۵-۱۷۶.
۳۱. مغربی، ابوحنیفه، نعمان بن محمد تمیمی، ۱۳۸۵ق، دعائم الإسلام، چاپ دوم، قم، مؤسسه آل البيت علیهم‌السلام.
۳۲. موسوی، سید رضا؛ موحدی نیا، عطاءالله، ۱۳۹۰، «مطالعه رابطه بین انجام فریضه نماز و سلامت عمومی در بین دانشجویان دانشگاه‌های کرمان»، مجله روان‌شناسی و دین، سال چهارم، شماره اول.
۳۳. موسوی، طاهره السادات، ۱۳۹۷، «بررسی تأثیر نماز بر بهداشت روانی اقشار جامعه»، دو فصلنامه علمی - تخصصی معارف فقه علوی، ویژه همایش ملی نماز، تعالی فردی و اجتماعی.
۳۴. نعمتی، لیلا؛ محمدی، نسرين، ۱۳۹۵، نقش نماز در پیشگیری از آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی بر نوجوانان و جوانان، دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم تربیتی، روان‌شناسی و مطالعات اجتماعی ایران.

ب. وبگاه

۳۵. امام خامنه‌ای مد ظله، ۱۳/۰۶/۱۳۹۲، پیام به بیست و دومین اجلاس سراسری نماز، قابل دسترسی در: <https://khamenei.ir>
۳۶. _____، ۱۳۷۰/۰۷/۱۶، پیام به سمینار نماز در مشهد، قابل دسترسی در: <https://khamenei.ir>